

نقش امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی دانشجویان دختر

آذر قلی زاده^۱، طیبه رجیبی^۲

چکیده

هدف این مقاله تعیین نقش امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر است. روش، توصیفی از نوع همبستگی و جامعه آماری آن، دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان در سال تحصیلی ۹۰ - ۸۹ به تعداد ۹۴۴ نفر است. ۳۱۰ نفر با نمونه‌گیری به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه محقق ساخته‌ای با ۶۳ سؤال بسته با پایایی ($\alpha=0/87$) می‌باشد. برای تجزیه و تحلیل داده‌های آماری از تحلیل عامل، t تک‌متغیره، تحلیل واریانس یک‌طرفه، آزمون فریدمن و LSD استفاده شد. نتایج نشان داد که میانگین نمره نقش امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی با میانگین فرضی ۳، $3/61$ بود که بالاتر از حد متوسط است. همچنین نقش امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی در سطح $p < 0.01$ معنادار است. بین ویژگی‌های جمعیت‌شناختی دانشجویان و دیدگاه آنان تفاوت معناداری مشاهده نشد.

واژه‌های کلیدی

امر به معروف، نهی از منکر، سرمایه اجتماعی، دانشجویان دختر، اعتماد، هنجارهای اجتماعی، شبکه‌های اجتماعی

تاریخ دریافت: ۹۲/۰۲/۳۰

تاریخ پذیرش: ۹۲/۰۴/۲۴

۱. دکتری مردم‌شناسی و استادیار گروه مدیریت و برنامه‌ریزی امور فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان

azargholizadeh@yahoo.com

۲. کارشناس ارشد مدیریت امور فرهنگی دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان

t.rajabi26@yahoo.com

مقدمه

❖ سال چهاردهم، شماره بیست و دوم، تابستان ۱۳۹۲

انسان موجودی اجتماعی می‌باشد و تأثیر متقابل انسان و جامعه امری کاملاً بدیهی است. روابط اجتماعی بر اساس اصول فطری و عقلی، پیوندهایی را بین انسان‌ها ایجاد نموده که به واسطه آن، افراد جامعه دارای سرنوشت مشترکی شده‌اند. مسلم است هرگونه رفتاری از هر یک از اعضای جامعه می‌تواند در سرنوشت فرد و جامعه تأثیرگذار باشد. لذا برای حفظ و بقای جامعه، همگان نوعی مسئولیت نسبت به اعمال و رفتار یکدیگر دارند. به همین دلیل جامعه نیازمند یک نظارت اجتماعی است. دین اسلام سازوکار امر به معروف و نهی از منکر را برای نظارت همگانی معرفی نموده و مدعی است در صورت اجرای آن بقا و سلامت فرد و جامعه تضمین خواهد شد.

واژه امر، به معنای خواستن و طلب کردن چیزی (راغب اصفهانی، ۱۳۶۲: ۸۸) و واژه نهی، به معنای بازداشتن است (همان: ۸۲۶). معروف به معنای کار خوب و حق که برای هر انسان پاک‌سرشتی شناخته شده و هماهنگ با سرشت انسانی است و منکر به معنی زشت، باطل و ناشناس است که ناهماهنگ با فطرت است (مکارم شیرازی، ۱۳۷۴: ۳۷). در اصطلاح، معروف به چیزی گفته می‌شود که حسنش از نظر شرع یا عقل محرز شده باشد و منکر نیز چیزی است که قبضش از نظر شرع یا عقل معلوم است (قربانی لاهیجی، ۱۳۷۹: ۳۴).

امر به معروف و ادا کردن دیگران (به وسیله زبان یا عمل) به چیزی است که نزد عقل و یا شرع (یا هر دو) خوب و مطلوب و نهی از منکر به معنای بازداشتن و منع کردن (به وسیله زبان یا عمل) از آنچه که نزد عقل و شرع بد و ناپسند شمرده شده می‌باشد (مسعودی، ۱۳۸۰: ۱۷ - ۱۵).

این فریضه تا به آنجا اهمیت دارد که اصل هشتم قانون اساسی نیز به این امر

❖ سال چهاردهم، شماره بیست و دوم، تابستان ۱۳۹۲
اختصاص یافته است: «در جمهوری اسلامی ایران، دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر وظیفه‌ای است همگانی و متقابل، بر عهده مردم نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت» (منصور، ۱۳۷۹: ۲۶).

بی‌توجهی به ابعاد متفاوت و گاه به ظاهر متضاد این فریضه اجتماعی بی‌تردید سبب مغفول ماندن فلسفه، اهداف و سازوکارهای مناسب آن و در نتیجه فقدان کارایی در نظر گرفته شده برای آن می‌گردد. موانع و اسباب ترک امر به معروف و نهی از منکر که باعث عدم احیا و ترویج این فرایض می‌شود غالباً جنبه شخصی داشته و به علم و دانش افراد، سطح آگاهی‌ها، ایمان قلبی، شخصیت و منش آنان بستگی دارد.

امر به معروف در هر زمان، شرایط و اقتضائات خاص خود را دارد و به تناسب زمان و مکان، روش‌ها و مصداق‌های آن، گوناگون می‌شود. مطالعه سیر تاریخی صدر اسلام و سیره مؤمنان و دیگر ائمه اطهار نشان می‌دهد که به قدری اختلاف روش‌ها و رفتارها در این زمینه وجود دارد که آدمی تصور می‌کند بین رفتار این بزرگواران تناقض وجود داشته است. البته همه بر این عقیده‌اند که آنان حلقه‌های یک زنجیر به هم پیوسته‌اند (مصباح یزدی، ۱۳۸۹: ۱۲۶).

انسان به‌طور ذاتی در تعامل با دیگران نیازهای خود را برطرف ساخته و گذران امور می‌کند. اثر متقابل این کنش‌ها موجب گردیده دانشمندان علوم اجتماعی به شناسایی این کنش‌ها پرداخته و به مجموع عواملی پی ببرند که آن را سرمایه اجتماعی^۱ می‌نامند.

سرمایه اجتماعی تنها زمانی شکل می‌گیرد که اولاً در یک محیط اجتماعی واقعی یا مجازی، انسان‌هایی در کنار یکدیگر قرار گرفته باشند و ثانیاً میان آنها رابطه‌ای شکل گرفته باشد و جریان یابد. بنابراین سرمایه اجتماعی جزئی از رابطه اجتماعی

❖ و در ذات آن نهفته است (اجتهادی، ۱۳۸۶: ۵).

منظور از سرمایه اجتماعی در نظر پاتنام، وجوه گوناگون سازمان اجتماعی نظیر اعتماد، هنجارها و شبکه‌هاست که می‌تواند با تسهیل اقدام‌های هماهنگ، کارایی جامعه را بهبود بخشند (فیلد، ۱۳۸۶: ۱۲).

ادیان و مذاهب را می‌توان یکی از منابع ایجاد سرمایه اجتماعی دانست که با ترویج ارزش‌هایی مانند صداقت، اعتماد و مشارکت موجب سرمایه اجتماعی بالایی برای اعضای خود می‌شوند. گسترش ارزش‌های اخلاقی بر پایه صداقت و اعتماد می‌تواند در یک سیستم اجتماعی، سرمایه اجتماعی بالایی را به وجود آورد (فوکویاما، ۱۳۷۹: ۱۲۰).

تغییر در ارزش‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای مردم در یک نظام اجتماعی می‌تواند بیانگر تغییر در سرمایه اجتماعی (تقویت یا تضعیف) در آن نظام باشد. افراد جامعه با پیروی از دستورهای دینی می‌توانند به یک فهم مشترک از مسائل مادی و معنوی برسند که با عمل به این دستورها نوعی اعتماد، مشارکت اجتماعی، تعهد و همسویی که لازمه ایجاد سرمایه اجتماعی است به وجود می‌آید.

شناخت عوامل مؤثر در تقویت یا تضعیف سرمایه اجتماعی می‌تواند به جوامع، در گسترش ابعاد سرمایه اجتماعی کمک نموده و موجب افزایش عملکرد اجتماعی و فرهنگی افراد در جوامع گردد.

املر و مک نامارا^۱ (۱۹۹۶) برای بررسی تأثیر آموزش و پرورش بر سرمایه اجتماعی، پیمایشی درباره الگوهای تماس اجتماعی در بین سه گروه از جوانان اسکاتلندی، دانشجویان تمام وقت دانشگاه، کارگران تمام وقت و افراد بیکار انجام دادند که نشان داد دانشجویان دانشگاه (به ویژه کسانی که دور از خانواده‌هایشان

1. Emler & McNamara

❖ سال چهاردهم، شماره بیست و دوم، تابستان ۱۳۹۲
زندگی می‌کنند) به گسترده‌ترین شبکه‌ها و بیشترین تماس‌ها دسترسی داشتند که این مسئله را می‌توان به‌عنوان پایه‌ای برای پیوندهای ضعیف که شغل آینده‌شان را تضمین می‌کند در نظر گرفت.

کوک^۱ (۲۰۰۴) در کتاب دو جلدی خود با عنوان *امر به معروف و نهی از منکر در اندیشه اسلامی* پس از بررسی این فریضه از منظر آیه‌ها و روایت‌ها و همچنین باورهای فرق مختلف اسلامی نسبت به این فریضه، سرچشمه‌ها و سنجش‌های آن و تفاوت امر به معروف و نهی از منکر با امداد در فرهنگ غربی به این نتیجه می‌رسد که هیچ مشابه و همتایی برای این تکلیف وجود ندارد.

نتایج مطالعهٔ رمضانی (۱۳۸۶) نشان داد که سرمایهٔ اجتماعی با شدت جرم، رابطهٔ منفی معنادار اما ضعیف داشته است. همچنین از بین معرف‌های سرمایهٔ اجتماعی، اعتماد نهادی، اعتماد تعمیم‌یافته، پیوندهای خانوادگی و دوستی دارای رابطهٔ منفی معنادار اما ضعیف با شدت جرم بوده و سایر معرف‌های سرمایهٔ اجتماعی رابطهٔ معناداری با شدت جرم نداشتند.

همچنین محمدیان و عباسی (۱۳۸۷) در رابطه با عوامل مؤثر بر گرایش افراد نسبت به اجرای این فریضهٔ الهی، پژوهشی انجام دادند و به این نتیجه رسیدند که ویژگی‌های فردی مانند سن، جنس و وضعیت تأهل و تحصیلات تأثیری در گرایش آنان به معروف نداشته و متغیرهای دیگری همانند وضعیت اقتصادی، آموزشی، گروه دوستان و نیز تشکل‌های مردمی و هیئت‌های مذهبی مؤثرند.

غدیری و همکاران (۱۳۸۷) تحقیقی انجام دادند که نتایج آن نشان داد ۹۹/۷ درصد از نمونهٔ مورد بررسی، انجام فریضه را ضروری و ۱/۳ درصد

1. Cook

❖ غیر ضروری می دانستند. مهم ترین دلیل برخی که به امر به معروف اقدام نمی کردند بی تأثیر دانستن این کار و دلیل افرادی که نهی از منکر نمی کردند نگرانی از برخورد خشن فرد مخاطب بود. مهم ترین دلایل واکنش برخی افراد در مقابل فریضه امر به معروف و نهی از منکر، رفتار ناپسندانه آمران به معروف و ناهیان از منکر با مخاطبان، آموزش ندیدن آمران و ناهیان در خصوص برخورد صحیح و اعتقاد نداشتن به این فریضه است.

با توجه به اهمیت امر به معروف و نهی از منکر و تأکید مکرر دین مبین اسلام بر اجرای این فریضه و از طرفی سیر نزولی سرمایه اجتماعی، این نوشتار درصدد است نقش امر به معروف و نهی از منکر را در بهبود سرمایه اجتماعی بسنجد. بنابراین هدف، تعیین نقش امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی می باشد.

در نوشتار حاضر با توجه به ماهیت موضوع از روش توصیفی و از نوع همبستگی استفاده شد. در این مطالعه به منظور دستیابی به هدف، از پرسش نامه استفاده شده است. پرسش نامه مورد استفاده، پرسش نامه محقق ساخته ای است که شامل ۶۳ سؤال بسته می باشد که بر اساس طیف پنج گزینه ای لیکرت با درجه های «کاملاً مخالفم، مخالفم، نه مخالف و نه موافق، موافقم، کاملاً موافقم» نقش امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی سنجیده شده است.

این پرسش نامه شامل دو بخش می باشد. بخش اول شامل ویژگی های جمعیت شناختی دانشجویان و بخش دوم سؤال های مربوط به نقش امر به معروف و نهی از منکر در بهبود سرمایه اجتماعی است که مؤلفه های آن در بخش امر به معروف و نهی از منکر عبارت اند از: شیوه های امر به معروف و نهی از منکر، شرایط امر به معروف و نهی از منکر، آثار امر به معروف و نهی از منکر. به منظور بررسی

نقش امر به معروف و نهی از منکر... ❖ ۳۷

روایی سازه از تحلیل عامل و جهت سنجش پایایی پرسش‌نامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده که بر اساس آن $\alpha=0/87$ به دست آمد که نشان‌دهنده ضریب پایایی قابل قبولی است.

جامعه آماری این نوشتار نیز دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان در سال ۹۰-۸۹ بوده که جمعاً ۹۴۴ نفر می‌باشد. نمونه‌گیری به روش تصادفی ساده صورت گرفته و حجم نمونه ۳۱۰ نفر تعیین شده است.

همچنین تجزیه و تحلیل یافته‌ها در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی صورت گرفته است. در سطح آمار توصیفی از جداول فراوانی، درصد، انحراف معیار، میانگین و نمودارها و در سطح آمار استنباطی از تحلیل عامل، t تک‌متغیره، تحلیل واریانس یک‌طرفه و آزمون LSD و آزمون تحلیل واریانس دوعاملی فریدمن استفاده شده است.

یافته‌ها

فرضیه اول

امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر نقش دارد.

جدول ۱. مقایسه میانگین نمره نقش امر به معروف و نهی از منکر

بر بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
نقش امر به معروف و نهی از منکر	۳/۶۱	۰/۳۸	۰/۰۲۲	۲۷/۱۸۶	۲۸۸	۰/۰۰۱

بر اساس یافته‌های جدول (۱) میانگین نمره نقش امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی ۳/۶۱ است که بالاتر از سطح متوسط می‌باشد. همچنین نقش امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی معنادار ($p < 0.01$) است. بنابراین فرضیه اول تأیید می‌شود.

فرضیه دوم

شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر نقش دارد.

جدول ۲. مقایسه میانگین نمره نقش شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر

بر بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر	۳/۷۴	۰/۵۲	۰/۳۰	۲۴/۶۱۶	۳۰۷	۰/۰۰۱

بر اساس یافته‌های جدول (۲) میانگین نمره نقش شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی ۳/۷۴ است که بالاتر از سطح متوسط می‌باشد. همچنین نقش شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی معنادار ($p < 0.01$) است. بنابراین این فرضیه، تأیید می‌شود.

فرضیه سوم

شرایط امر به معروف و ناهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر نقش دارد.

جدول ۳. مقایسه میانگین نمره نقش شرایط امر به معروف و نهی از منکر

بر بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
شرایط امر به معروف و نهی از منکر	۳/۷۵	۰/۵۷	۰/۰۳۲	۲۳/۱۷۰	۳۰۸	۰/۰۰۱

بر اساس یافته‌های جدول (۳) میانگین نمره نقش شرایط امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی ۳/۷۵ است که بالاتر از سطح متوسط می‌باشد. همچنین نقش شرایط آمران و ناهیان بر بهبود سرمایه اجتماعی معنادار ($p < 0.01$) است. بنابراین این فرضیه، تأیید می‌شود.

فرضیه چهارم

آثار امر به معروف و نهی از منکر بر افزایش سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر نقش دارد.

جدول ۴. مقایسه میانگین نمره نقش آثار امر به معروف و نهی از منکر

بر بهبود سرمایه اجتماعی در میان دانشجویان دختر با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
آثار امر به معروف و نهی از منکر	۳/۶۲	۰/۶۸	۰/۰۳۹	۱۶/۰۶۱	۳۰۷	۰/۰۰۱

بر اساس یافته‌های جدول (۴) میانگین نمره نقش آثار امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی ۳/۶۲ است که بالاتر از سطح متوسط می‌باشد. همچنین نقش آثار امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی معنادار ($p < 0.01$) است. بنابراین این فرضیه، تأیید می‌شود.

حال این سؤال مطرح است که آیا نقش مؤلفه امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی دانشجویان یکسان بوده است؟ بر همین اساس آزمون فریدمن جهت رتبه‌بندی مؤلفه‌ها استفاده شده است که نتایج این رتبه‌بندی در جداول ۵ و ۶ آمده است.

جدول ۵. میانگین رتبه‌بندی مؤلفه‌های امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی

میانگین رتبه‌بندی	مؤلفه‌ها
۲/۱۷	شرایط امر به معروف و ناهی از منکر
۱/۹۹	شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر
۱/۸۵	آثار امر به معروف و نهی از منکر

نتایج جدول (۵)، میانگین رتبه‌بندی مؤلفه‌ها نشان می‌دهد شرایط امر به معروف و ناهی از منکر بالاترین رتبه و آثار امر به معروف و نهی از منکر پایین‌ترین رتبه را به خود اختصاص داده است.

جدول ۶. آزمون فریدمن مؤلفه‌های امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی

تعداد	۳۰۳
مقدار خی دو	۱۵/۳۵۳
درجه آزادی	۲
سطح معناداری	۰/۰۰۱

نتایج جدول (۶) نشان می‌دهند که نتایج حاصل بین مجموع رتبه‌های سه مؤلفه امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی در سطح ($p < 0.01$) معنادار است (مقدار خی دو: ۱۵/۳۵۳).

فرضیه پنجم

امر به معروف و نهی از منکر بر افزایش سطح اعتماد در میان دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان نقش دارد.

نقش امر به معروف و نهی از منکر... ❖ ۴۱

❖ سال چهاردهم، شماره بیست و دوم، تابستان ۱۳۹۲

جدول ۷. مقایسه میانگین نمره نقش امر به معروف و نهی از منکر بر افزایش سطح اعتماد در میان دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
نقش امر به معروف و نهی از منکر در افزایش سطح اعتماد	۳/۳۰	۰/۵۷	۰/۰۳۲	۹/۲۶۵	۳۰۸	۰/۰۰۱

بر اساس یافته‌های جدول (۷) میانگین نمره نقش امر به معروف و نهی از منکر بر افزایش سطح اعتماد، ۳/۳۰ است که بالاتر از سطح متوسط می‌باشد. مقدار t محاسبه شده از t جدول بزرگ‌تر است.

فرضیه ششم

امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود هنجارپذیری در میان دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان نقش دارد.

جدول ۸. مقایسه میانگین نمره نقش امر به معروف و نهی از منکر

بر بهبود هنجارپذیری در میان دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
نقش امر به معروف و نهی از منکر در بهبود هنجارپذیری	۳/۷۶	۰/۴۸	۰/۰۲۷	۲۷/۱۶۲	۳۰۵	۰/۰۰۱

بر اساس یافته‌های جدول (۸)، میانگین نمره نقش امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود هنجارپذیری، ۳/۷۶ است که بالاتر از سطح متوسط می‌باشد. مقدار t محاسبه شده از t جدول، بزرگ‌تر است.

فرضیه هفتم

امر به معروف و نهی از منکر بر تقویت شبکه اجتماعی در میان دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان نقش دارد.

جدول ۹. مقایسه میانگین نمره نقش امر به معروف و نهی از منکر

بر تقویت شبکه اجتماعی در میان دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان با میانگین فرضی ۳

مؤلفه	میانگین	انحراف معیار	انحراف از میانگین	t	درجه آزادی	سطح معناداری
نقش امر به معروف و نهی از منکر بر تقویت شبکه اجتماعی	۳/۴۷	۰/۴۷	۰/۰۲۷	۱۷/۳۳۶	۳۰۳	۰/۰۰۱

بر اساس یافته‌های جدول (۹)، میانگین نمره نقش امر به معروف و نهی از منکر بر تقویت شبکه روابط اجتماعی ۳/۴۷ است که بالاتر از سطح متوسط می‌باشد. مقدار t محاسبه شده از جدول، بزرگ‌تر است.

حال این سؤال مطرح است که آیا نقش امر به معروف و نهی از منکر بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی یکسان است؟ بر همین اساس آزمون فریدمن جهت رتبه‌بندی مؤلفه‌ها استفاده شد که نتایج این رتبه‌بندی در جداول ۱۰ و ۱۱ آمده است.

جدول ۱۰. میانگین رتبه‌بندی نقش امر به معروف و نهی از منکر بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی

مؤلفه‌ها	میانگین رتبه‌بندی
هنجارپذیری	۲/۴۴
تقویت شبکه اجتماعی	۱/۹۲
سطح اعتماد	۱/۶۳

نتایج جدول (۱۰)، میانگین رتبه‌بندی مؤلفه‌ها نشان می‌دهد هنجارپذیری، بالاترین رتبه و سطح اعتماد، پایین‌ترین رتبه را به خود اختصاص داده است.

جدول ۱۱. آزمون فریدمن نقش امر به معروف و نهی از منکر بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی

۲۹۷	تعداد
۱۰۱/۶۹۶	مقدار خی دو
۲	درجه آزادی
۰/۰۰۱	سطح معناداری

جدول (۱۱) نشان می‌دهد که نتایج حاصل بین مجموع رتبه‌های نقش امر به معروف بر سه مؤلفه سرمایه اجتماعی در سطح ($p < 0.01$) معنادار است (مقدار خی دو: ۱۰۱/۶۹۶). لذا سؤال بررسی حاضر مبنی بر اینکه تفاوت معناداری بین مجموع نمره‌های نقش امر به معروف بر سه مؤلفه سرمایه اجتماعی وجود دارد، تأیید می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

بر اساس یافته‌های به دست آمده، میانگین نمره نقش امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی بالاتر از سطح متوسط می‌باشد.

امر به معروف و نهی از منکر به عنوان دو اصل نظارت همگانی، به تمام افراد اجازه می‌دهند با هر نوع کج‌روی و هنجارشکنی در حد توان خود، مقابله نمایند و در صورتی که ارزش‌ها و هنجارها از چنین ضمانت‌اجرایی در جامعه برخوردار باشند، کمتر کسی پیدا می‌شود که هنجارها را نقض نماید. در این صورت، امنیت، آرامش و اعتماد بر جامعه حاکم می‌شود و کنش‌های فردی و اجتماعی تسهیل می‌گردند.

بر اساس یافته‌ها، میانگین نمره نقش شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر بر افزایش سرمایه اجتماعی بالاتر از سطح متوسط بوده است.

بر اساس یافته‌ها، در میان شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر، تذکر منطقی و استدلالی، بیشترین میانگین نمره پاسخ در بخش نقش شیوه‌های امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی را به خود اختصاص داد. بر اساس این یافته، در صورتی که

❖ امر به معروف و نهی از منکر در دانشگاه بر پایه عقلانیت دینی انجام شود انتظار می‌رود تأثیر کلامی بیشتری در جهت تثبیت یا تغییر رفتار دانشجو داشته باشد. یافته‌های غدیری و همکاران (۱۳۸۷) مبنی بر بررسی موانع احیا و ترویج امر به معروف و نهی از منکر در بین دانشجویان دانشگاه با یافته این نوشتار از این نظر که رفتارهای ناپسند آمران و ناهیان با مخاطبان باعث عدم تأثیرگذاری این فریضه می‌شود، مطابقت دارد.

بر اساس یافته‌ها، میانگین نمره نقش شرایط امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی بالاتر از سطح متوسط بوده است.

از نظر دانشجویان دختر برای تأثیرگذاری بیشتر امر به معروف و نهی از منکر می‌بایست امر یا ناهی، از مهارت‌های ارتباطی، کلامی و تخصص در این کار برخوردار باشد. همچنین در صورتی که امر یا ناهی به تجسس در امور خصوصی افراد نپرداخته و خود نیز به آنچه که امر و نهی می‌کنند عامل باشند، سرمایه اجتماعی دانشجویان را تقویت خواهند نمود. یافته‌های غدیری و همکاران (۱۳۸۷) با یافته این نوشتار از این نظر که آموزش ندیدن آمران و ناهیان در خصوص برخورد صحیح با مخاطبان باعث عدم تأثیرگذاری این فریضه می‌شود، مطابقت دارد.

بر اساس یافته‌ها، میانگین نمره نقش آثار امر به معروف و نهی از منکر بر بهبود سرمایه اجتماعی بالاتر از سطح متوسط بوده است.

سطح بالایی از دانشجویان معتقدند که تمامی افراد جامعه در سرنوشت جامعه سهم مشترک دارند. همچنین به عقیده آنان امر به معروف و نهی از منکر می‌تواند در کاهش آسیب‌های اجتماعی مؤثر باشد. از نظر آنان رعایت قوانین اخلاقی و پذیرش هنجارهای دانشگاه بر ایجاد نظم در محیط دانشگاه تأثیر دارد. همچنین از نظر دانشجویان، امر به معروف و نهی از منکر تأثیر کمتری در اصلاح امور

❖ سال چهاردهم، شماره بیست و دوم، تابستان ۱۳۹۲

اقتصادی، وحدت و انسجام و برقراری عدالت اجتماعی نسبت به موارد فوق دارد. یافته‌ها حاکی از این است که کمترین سطح اعتماد دانشجویان به کادر حراست دانشگاه می‌باشد. همچنین اعتماد لازم و قابل قبولی بین مسئولان دانشگاه و دانشجویان وجود ندارد. دانشجویان اعتماد لازم برای در میان گذاشتن مشکلات خویش با مرکز مشاوره دانشگاه ندارند؛ اما به عقیده آنان، دوستان، بهتر می‌توانند در حل مشکلات آنها اقدام کنند.

اعتماد به عنوان یکی از شاخص‌های اصلی سرمایه اجتماعی نقش مهمی بر کنش اجتماعی دانشجویان دارد. اگر اعتماد در محیطی وجود نداشته باشد، تعارض‌ها بیشتر شده و همبستگی و دل‌بستگی کاهش می‌یابد و راه برای خودکنترلی افراد ناهموارتر می‌گردد. در آموزه‌های دینی نیز به صراحت بیان شده که وفای به عهد و پیمان، صداقت در گفتار و کردار و حسن‌نیت بر ایجاد اعتماد متقابل تأثیر دارد. نهادینه‌سازی آموزه‌های دینی در جامعه ضریب اعتماد و اطمینان افراد را نسبت به یکدیگر افزایش می‌دهد و موجب تسهیل کنش انسانی می‌شود.

یافته‌ها نشان می‌دهد که در بخش‌های مطرح‌شده، احترام متقابل بین دانشجو و استادان بیشترین اهمیت را دارد. امر به معروف و نهی از منکر بر ایجاد فضای تکریم و احترام نقش بسزایی دارد. چنین فضایی در محیط علمی می‌تواند ثمره‌های مختلفی برای دانشجو و استاد داشته باشد؛ از جمله دلگرمی دانشجویان و استادان به امر پژوهش و تحقیق که کسب رتبه‌های برتر دانشگاه در زمینه‌های مختلف علمی گواه این مطلب است.

یافته دیگری حاکی از این است که دانشجویان دختر منشور اخلاقی و رفتاری دانشگاه را جدی تلقی می‌کنند. نظارت‌های صورت‌گرفته در دانشگاه بر ایجاد حس تعهد دانشجویان به منشور اخلاقی دانشگاه مؤثر می‌باشد. البته اینکه تا چه حدی

❖ رعایت قوانین دانشجویی ناشی از ترس از کادر حراست و کمیته انضباطی و یا بر اساس وجدان فردی و باور دینی است پژوهش دیگری را می‌طلبد. محقق معتقد است اگر امر به معروف و نهی از منکر بر اساس شرایط و اصول حاکم بر آن در دانشگاه اجرا شود و هدف صرفاً پذیرش موقتی قوانین در محیط داخلی دانشگاه نباشد با نگاهی فراتر به امر به معروف و نهی از منکر می‌توان با جامعه‌پذیر کردن دانشجویان، بایدها و نبایدها را ملکه ذهن آنها ساخت هر چند که کاری بس مشکل و زمان‌بر می‌باشد.

یافته‌ها نشان می‌دهد که امانت‌داری در اسرار شخصی دوستان و عمل به قول و وعده با دوستان نیز میانگین نمره بالایی را کسب نموده‌اند. این دو هنجار بر افزایش یا کاهش روابط اجتماعی بسیار نقش دارد، زیرا روابط میان انسان‌ها به شدت، به قراردادهای، پیمان‌ها و تعهدهایی وابسته است که کشگران اجتماعی نسبت به یکدیگر دارند.

یافته‌ها نشان می‌دهد پذیرش تفاوت‌های فرهنگی در بین دانشجویان دختر دانشگاه در حد بالایی قرار دارد. بدیهی است دانشگاه محیطی است که دانشجویان از طبقه‌های مختلف اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی در آن حضور دارند و بالطبع در هرگونه روابطی که طرفین سنخیت فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی ندارند می‌تواند اصطکاک‌هایی رخ دهد. بر اساس نتایج این نوشتار، امر به معروف و نهی از منکر در حفظ شبکه‌های روابط اجتماعی و تحکیم پیوندهای گروهی مؤثر بوده است. این یافته با یافته‌های امر و مک نامارا (۱۹۹۶) مبنی بر بررسی تأثیر آموزش و پرورش بر سرمایه اجتماعی که معتقد بودند دانشجویان، شبکه‌های گسترده اجتماعی دارند همخوانی دارد.

همچنین نتایج نشان می‌دهد که میزان مشارکت در فعالیت‌های فرهنگی در

❖ سال چهاردهم، شماره بیست و دوم، تابستان ۱۳۹۲
دانشگاه با میانگین نمرهٔ پاسخ ۳/۲۹ بالاتر از حد متوسط است که با یافته‌های ادیب (۱۳۸۷) در خصوص وضعیت مشارکت فرهنگی جوانان و عوامل مؤثر بر آن از دیدگاه جوانان شهر اصفهان که سطح مشارکت فرهنگی دانشجویان را کمتر از سطح متوسط می‌دانست، مطابقت ندارد.

بر طبق یافته‌ها، میانگین تمامی مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی در داخل دانشگاه بالاتر از حد متوسط است که می‌توان نتیجه گرفت سطح سرمایه اجتماعی دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوراسگان که برآیند اعتماد، هنجارپذیری و شبکه روابط اجتماعی است بالاتر از حد متوسط است. این یافته با پژوهش فصیحی (۱۳۸۶) مبنی بر دین و سرمایه اجتماعی مطابقت دارد. وی معتقد بود که بیشتر آموزه‌های مؤثر بر ایجاد سرمایه اجتماعی، منحصر به دین هستند در نتیجه، هیچ پدیده دیگری نمی‌تواند بدیل دین قرار بگیرد و کارکرد و نقش دین را در این زمینه ایفا نماید. گرچه برخی از آموزه‌ها در انحصار دین نیستند، ولی وقتی دین آنها را مورد تأکید قرار می‌دهد رغبت و میل بیشتری در انجام آنها در میان مردم به وجود می‌آید.

جامعه‌ای که از نظر روابط اجتماعی حاکم، هم‌گراتر و میزان همبستگی اجتماعی حاکم بر روابط انسانی قوی‌تر باشد، نسبت مشارکت و هم‌نوایی افراد در امور دینی و اجتماعی بالا خواهد بود. امر به معروف و نهی از منکر به عنوان یک کنش دینی-اجتماعی و همچنین به عنوان نوعی احساس مسئولیت‌پذیری در پیوندهای گروهی نقش مهم و تأثیرگذاری بر تقویت هنجارهای تعاملی و بالطبع تقویت و استحکام شبکه‌های اجتماعی خواهد داشت. مشارکت، تعاون، همبستگی اجتماعی، وحدت و انسجام از ضرورت‌های اصلی برای پویایی شبکه‌های اجتماعی می‌باشد که در آموزه‌های دینی نیز از جایگاه ویژه‌ای برخوردارند.

پیشنهادها

به کارگیری شیوه‌های صحیح و مؤثر در امر به معروف و نهی از منکر بسیار حائز اهمیت و ضروری است به همین دلیل پیشنهاد می‌شود:

- آثار و برکات امر به معروف و نهی از منکر در جامعه و شیوه‌های صحیح برخورد در این زمینه در قالب فیلم‌ها و سریال‌هایی توسط صدا و سیما به جامعه القا شود؛
- تحقیقات و پژوهش‌های لازم در حوزه امر به معروف و نهی از منکر با هدف شناخت عوامل ناکامی این فریضه در جامعه کنونی انجام و نتایج برای گرفتن بازخورد، عملی شود؛

- در صورتی که افرادی با امر به معروف و نهی از منکر نادرست، به طرز ناشیانه یا مغرضانه، مردم را نسبت به این فریضه بدبین می‌نمایند، توسط مراجع ذیصلاح شناسایی و با آنان برخورد شود؛

- مسئولان مربوط، با ایجاد قوانین و مقررات مناسب و به روز در جهت فراهم نمودن سازوکار و ساختار قانونی برای اعمال نظارت همگانی با هدف ترویج و اشاعه معروف و پیشگیری و کاهش منکر در جامعه اهتمام بورزند؛

بر اساس یافته‌های این بررسی، شرایط آمران به معروف و ناهیان از منکر اهمیت بسیاری بر اثرگذاری امر به معروف و نهی از منکر در جامعه دارد و این حاکی از این است که می‌بایست با وضع قوانین خاصی، شرایطی را برای تمامی کسانی که می‌خواهند امر و نهی کنند مشخص نمایند و نظارتی صورت گیرد که آمران و ناهیان، حائز ویژگی‌ها و شرایط لازم باشند. لذا پیشنهاد می‌گردد:

- نهاد قانون‌گذار برای شفاف‌سازی قانون امر به معروف و نهی از منکر در خصوص شرایط، حدود و کیفیت آن اقدام نماید؛

- ❖ سال چهاردهم، شماره بیست و دوم، تابستان ۱۳۹۲
- نهاد قضایی در راستای انجام وظایف خود در حوزه امر به معروف و نهی از منکر نسبت به آموزش ضابطان قضایی و افزایش دانش و کارآمدی آنان تلاش کند؛ همچنین یافته‌ها نشان‌دهنده این است در صورتی که کارکردها و فلسفه امر به معروف و نهی از منکر در جامعه تبیین شود شناخت مردم و به تبع آن رغبت آنان بیشتر خواهد شد، لذا پیشنهاد می‌شود:
 - استادان و صاحب‌نظران علمی با دانشجویان در خصوص ضرورت‌ها و چالش‌های اجرای این دو فریضه در جامعه نشست‌های علمی تشکیل دهند؛
 - بسترهای عقلانی و فرهنگی مناسب توسط کارشناسان این حوزه برای احیای امر به معروف و نهی از منکر در جامعه صورت پذیرد؛
 - آموزش غیررسمی آحاد جامعه در خصوص مبانی عقلی و نقلی امر به معروف و نهی از منکر توسط رسانه‌های گروهی صورت پذیرد.

منابع و مأخذ

- اجتهادی، مصطفی، (۱۳۸۶). «سرمایه اجتماعی»، پژوهشنامه علوم انسانی، شماره ۵۳، بهار.
- راغب اصفهانی، ابوالقاسم حسین بن محمد بن فضل، (۱۳۶۲). *مفردات الفاظ قرآن کریم*. تحقیق غلامرضا خسروی حسینی، تهران: مرتضوی.
- رضائی، محمدعلی، (۱۳۸۶). «بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و شدت جرم». پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تبریز، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی.
- غدیری، جهانبخش، پری خسروی نژاد و نادر آزادبخت، (۱۳۸۷). *بررسی موانع احیا و ترویج امر به معروف و نهی از منکر*. مجموعه مقالات همایش ملی نظارت همگانی (امر به معروف و نهی از منکر)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خرم آباد.
- فوکویاما، فرانسیس، (۱۳۷۹). *پایان نظم (سرمایه اجتماعی و حفظ آن)*. ترجمه غلامعباس توسلی، تهران: جامعه ایرانیان.
- فیلد، جان، (۱۳۸۶). *سرمایه اجتماعی*. ترجمه غلامرضا غفاری و حسین رضائی، تهران: کویر.
- قربانی لاهیجی، زین العابدین، (۱۳۷۹). *فریضه امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه قرآن و سنت*. تهران: سایه.
- محمدیان، مهرداد و کاظم عباسی، (۱۳۸۷). *مطالعه جامعه‌شناختی فریضه امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه اسلام و عوامل مؤثر بر میزان گرایش شهروندان تبریزی نسبت به این فریضه الهی*. مجموعه مقالات همایش ملی نظارت همگانی (امر به معروف و نهی از منکر)، دانشگاه آزاد اسلامی واحد خرم آباد.
- مسعودی، محمداسحاق، (۱۳۸۰). *پژوهشی در امر به معروف و نهی از منکر از دیدگاه قرآن و روایات*. تهران: شرکت چاپ و نشر بین‌الملل.
- مصباح یزدی، محمدتقی، (۱۳۸۹). *بزرگ‌ترین فریضه*. قم: مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی.
- مکارم شیرازی، ناصر، (۱۳۷۴). *تفسیر نمونه*. چاپ اول، جلد ۳، تهران: دارالکتاب الاسلامیه.
- منصور، جهانگیر، (۱۳۷۹). *قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران*. تهران: دوران.

- ❖ Emler, N. & McNamara, S, (1996). "The Social Contact Patterns of Young People: effects of participation in the social institution of family, education and work". pp. 121-39 in H. Helve and J. Bynner (eds), Youth and Life Management: research perspectives, Yliopistopaino, Helsinki.
- ❖ Cook, M, (2004). *Commanding Right and Forbidding Wrong in Islamic*

